

FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISKA SPRÅK
OCH LITTERATUR

Lidija Škarica

**Morfosyntaktisk utveckling från urnordiska till moderna
skandinaviska språk**

Examensarbete

Handledare: dr.sc. Dora Maček

Zagreb, januari 2012

Innehåll

1. Inledning.....	3
2. Hur språk förändras och varför.....	5
3. De nordiska språkens utveckling.....	7
3.1. Morfologiska egenskaper av substantiviska ord i urnordiska	9
3.2. Utveckling av förändringar från urnordiska	11
4. Morfosyntaktiska skillnader mellan nordiska språk.....	14
4.1. Skillnader i historien	14
4.2. De viktigaste morfologiska och syntaktiska skillnader mellan det moderna svenska, danska, norska och isländska språket	18
5. Morfosyntaktisk utveckling av svenska	21
5.1. Analys av svenska texter från olika perioder	24
6. Morfosyntaktisk utveckling av isländska	27
6.1. Analys av isländska texter från olika perioder	28
7. Slutsats.....	31
8. Sammanfattning.....	33
9. Sažetak.....	34
10. Summary	35
11. Litteraturlista.....	36

1. Inledning

Det här examensarbetets mening är att göra en analys av morfosyntaktiska förändringar inom språk i Norden genom historien. Man tror att i början hade alla de moderna nordiska språk varit ett språk – urnordiska. Gradvis har detta språk förändrats på grund av olika historiska, sociala, kulturella och språkliga orsak och blivit flera språk som finns i dag, och dessa är: svenska, norska, danska, isländska och färöiska. Examensarbetets mål är att först och främst beskriva urnordiska språket och senare åskådliggöra de viktigaste orsakerna till språkförändringar som lett till uppkomsten av flera språk, men den viktigaste är att analysera dem alla och jämföra likheter och skillnader mellan moderna nordiska språk och titta på förändringar från urnordiska i varje av dem genom olika tidsperioder.

Examensarbetet ska vara delat i fyra stora kapitel. Först ska jag skriva om språkförändringar generellt, hur de sker, vad påverkar dem, i ett nötskal – hur ett språk förändras. Sedan ska jag skriva om utvecklingen av nordiska språk – om det första språket i Norden, urnordiskan. Jag ska analysera den och förändringarna från den till moderna nordiska språk. Efter detta ska jag analysera likheter och olikheter mellan moderna nordiska språk, men inte bara nu utan också genom olika historiska perioder. Det ska vara en analys av substantiv, pronomen, formord och adverb, och efter det av böjningsformer och i slutet ordföljd. Jag ska analysera varje språk för sig själv och jämföra dem efter detta.

En separat del av arbetet ska vara analysen av några texter från olika tidsperioder och språk, och det kommer att peka på konkreta exempel på alla de förändringar som tidigare har diskuterats.

Huvudkällan för mitt arbete ska vara boken *Våra språk förr och nu*¹. Exempel kommer att mestadels tas från den. Boken, som författarna själva säger, "ger en samlad och tämligen detaljerad översikt över de nordiska språkens utveckling och nutida variationer. Den beskriver dels de kulturhistoriska omständigheter som varit viktiga för skapandet av de moderna nordiska språken, dels de förändringar som skett i språken när det gäller uttal och grammatik."²

Jag ska ge en mer detaljerad analys av svenska och isländska språk. Den första eftersom det är mitt studium, och den andra eftersom jag är personligen mycket intresserad av det,

¹ J. Barðdal, N. Jörgensen, G. Larsen, B. Martinussen (1997) Nordiska. *Våra språk förr och nu*, Studentlitteratur, Lund.

² *Våra språk förr och nu* – Förord, s.9

bland annat på grund av faktumet att isländska är morfosyntaktiskt nästan oförändrat sedan urnordiska och därför särskilt intressant att jämföra med andra nordiska språk.

För analysen av svenska ska jag använda boken *Kortfattad svensk språkhistoria*³ och för analysen av isländska boken *Studies in the phonology and morphology of modern Icelandic*⁴. Jag ska också analysera danska och norska språk, och för detta ska jag använda böcker *Norsk syntaks*⁵, *Norsk morfologi*⁶ och *Dansk sprog – en grundbog*⁷.

Texterna som jag ska analysera kommer delvis från boken *Våra språk förr och nu*, men också från olika internet källor.

³ Bergman.Gösta (1968) ePan Prisma. Kortfattad svensk språkhistoria, Göteborg.

⁴ Oresnik. Janez (1985) John Benjamins Pub Co. Studies in the Phonology and Morphology of Modern Icelandic: A Selection of Essays

⁵ Vassenden. Lars (1993) Ad Notam Gyldendal AS. Norsk syntaks, Bergen.

⁶ Rønhovd. Jarle (1993) Ad Notam Gyldendal AS. Norsk morfologi, Bergen

⁷ Jacobsen Galberg. Henrik, Skyum-Nielsen. Peder (2007) Schönbergs Forlag. Dansk sprog – en grundbog, Århus

2. Hur språk förändras och varför

Språk förändras alltid. Det varierar över plats, tid och social grupp. Generation efter generation, uttal utvecklas, nya ord lånas eller uppfinnas, innebörden av gamla ord förändras och morfologi uppstår eller sönderfaller. Alla språk förändras inte på samma sätt eller lika snabbt, men en sak som är gemensamt till alla är att de alla förändras så att i några hundra år språk inte längre liknar de originella språk de uppkommer från.

Det finns många olika vägar för ett språk att förändras. Ändringar kan ta sitt ursprung i språkinlärning eller genom språkkontakt, social differentiering och naturliga processer i användandet.⁸

Språkackvisitation händer när språket omvandlas när den överförs från en generation till nästa. Varje individ måste återskapa en grammatik och lexikon byggd på material från föräldrar, äldre syskon och andra medlemmar av samhället. Upplevelsen av varje individ är olika, och processen av språklig replikering är ofullständig, så att resultatet varierar mellan individer.

Språkkontakt händer via migration, erövring och handel, när talare av ett språk kommer i kontakt med talare av ett annat språk, eller en dialekt med en annan dialekt. I sådana kontakter språk ofta lånar ord, ljud, konstruktioner och så vidare.

Social differentiering betyder att språket är också en del av distinkta normer inom ett social grupp, liksom klädsel, utsmyckning, gester. Språkliga skillnader kan uppnås genom ordförråd (slang eller jargong), uttal (oftast via överdrift av vissa varianter som redan finns i miljön), morfologiska processer, syntaktiska konstruktioner, och så vidare.

Med tiden, om två olika språkgemenskaper är separerade, då förändringar i ett är annorlunda än förändringar i andra och på grund av dessa skillnader två språk uppstår. Denna språkförändring förekommer på många olika sätt. Ljud förändras när de samverkar med andra ljud i språket, t.ex. en viktig språkförändring i nordiska språk var omljud - en process som innebär att en vokal påverkas av en annan vokal, vanligen i den följande stavelsen.

Betydelser förändras om kulturen förändras, t.ex. kulturell förändring åtföljs ofta av en förändring i idiom, i språk eller på idéer om språk. Ord kommer i ett språk från andra källor (upplåning, nya prefix och suffix, osv.). Meningar förändras när talare använder nya ord och

⁸ http://www.ling.upenn.edu/courses/Fall_2003/ling001/language_change.html

ordkombinationer att uttrycka gamla eller nya betydelser. Gamla ord kan få nya betydelser, t. ex. i isländska språket använder man ofta urnordiska ord med ett nytt innebörd. Alla dessa typer av förändringar påverkar varandra.

Kan ett språk vara oförändrat? Det är inte möjligt. Språk är levande och förändras med tid och plats oberoende om det vill det att hända eller inte. Språk utvecklas, expanderar, "förbättras" och "mognar", t.ex. det börjar följa regler av språkekonomi eller får en bättre struktur. Det anpassar sig till nya situationer och behov och förändras inifrån och utifrån under olika påverkan.

Språk utvecklas tillsammans med gemenskapen det tillhör. Hur mycket det ska utvecklas och förändras beror på gemenskapens geografiska, sociala och kulturella egenskaper. Om ett område är mycket litet och utvecklas kulturellt inte så snart, språket ska följa med och förändras inte så snart. Om ett område är geografiskt isolerat och inte i kontakt med andra kulturer så mycket, det ska förändras bara lite. Denna situation har vi med isländska språket. På grund av landets geografiska avstånd och isolation, isländska har förändrat bara lite från dess ursprungliga form, eftersom det inte har varit i kontakt med andra språksamhälle och kulturer så mycket, så det hade inte andra influenser på sig. Det förändrades bara inifrån, inte så mycket utifrån.

I Skandinavien har situationen varit mycket olika än den på Island. Skandinaviska länder har varit mycket i kontakt med andra länder och kulturer, och genom denna kontakt förändrat också mycket utifrån, inte bara inifrån. Hur det hände, varför och vilka skillnader finns det mellan varje landets språkutveckling ska vi se i nästa kapitel.

3. De nordiska språkens utveckling

Nordgermanska, eller skandinaviska språk utgör en av de tre grenarna av germanska språk, en sub-familj av de indoeuropeiska språken, tillsammans med de västgermanska språken och det utdöda östgermanska språk. Språkgruppen också kallas de nordiska språken, den vanligaste termen som används bland danska, svenska och norska forskare.

I Skandinavien används tidigare *skandinaviskt språk* även som en term som specifikt refererar till språk av de tre skandinaviska länderna – Sverige, Norge och Danmark, och användas därför på ett mer inskränkt bemärkelse.

Urnordiska är det språk som talades av invånarna i Skandinavien och invånarna i deras utländska bosättningar under vikingatiden, till omkring år 1300. Det anses vara den äldsta ”skandinaviska” språk men vi kan säga att det var den längste språkfas på området som hade en struktur och form.

Vid övergången från vendeltiden till vikingatiden omkring år 800 hade urnordiskan börjat skilja sig tydligt från de andra germanska språken. Språket i området kallas från denna tidpunkt fornordiska, med tre grenar: fornvästnordiska (föregångare till isländska, färöiska och norska), fornöstnordiska (föregångare till danska och svenska) samt forngutniska (föregångare till gutniska).⁹

Bara ett språk fanns aldrig på Skandinaviens område. Varje region hade sin egen variation av urnordiska, dvs. "en variation uppstod redan då indoeuropeiska språk introducerades i Skandinavien, oavsett på vilket sätt det skedde."¹⁰

Ett bevis på språkoenighet i Skandinavien i den här perioden är skillnader i tillämpningen av omljud och brytning. Omljud var vanligare i västliga varianter och brytning i östliga. Brytning är en språkfenomen när t.ex. *e + r + medljud* (konsonant) blir *ja, jo* (*hertan > hjärta/hjerte*).

Orsaken att man ändå kan urskilja ett speciell språk i Skandinavien är att det finns vissa språkdrag som spritt sig över hela det området men inte utanför. Det betyder inte att alla människor som talade nordgermanska gjorde det på samma sätt, utan att fanns det en del språkliga drag som skilde de nordgermanska varianterna från övriga germanska.

⁹ <http://sv.wikipedia.org/wiki/Urnordiska>

¹⁰ *Våra språk förr och nu* – kapitel 2

1200-talets isländska *Grágás* lagar uppger att svenskar, norrmän, islänningar och danskar talade samma språk, *dönsk tunga*. Talare av fornöstnordiska skulle ha sagt *dansk tunga*, vilket betyder att danska språket hade mycket inflytande på tiden.

Fornisländska var i huvudsak identiskt med fornnorska, och de bildade tillsammans den gamla västnordiskt dialekten av fornnordiska och de talades också i bosättningar i Irland, Skottland och norska bosättningar i Normandie. Fornöstnordiska dialekten talades i Danmark, Sverige, bosättningar i Ryssland, England och danska bosättningarna i Normandie. Forngutniska dialekten talades på Gotland och i olika bosättningar i öst. På 1100-talet var fornnordiska det mest utspridda europeiska språket, från Vinland i väst till Volga i öster. I Ryssland överlevde den längst i Novgorod, troligen till 1300-talet.

Vi kan börja jämföra nordiska språk redan på den här perioden, men det är bättre att beskriva urnordiska som helhet, för att vi kan sedan bättre titta på utvecklingen till moderna nordiska språken.

Urnordiskans tidigaste datering är från året 150 eftersom runskriften togs i bruk kort efter denna tid. Innan dess finns inga skriftliga belegg alls för hur språket gestaltat sig.

Det urnordiska runalfabetet, *futhark*, innehöll 24 tecken. Man har funnit omkring 200 inristningar på det urnordiska språket, på stenar, berghällar eller amuletter över hela Skandinavien. Det är i huvudsak samma språkform som man möter överallt i Skandinavien på urnordiska runinskrifter, men vissa grammatiska skillnader kan urskiljas.

Det bäst kända exemplet på urnordiska är inskriften på guldhornen från Gallehus som sannolikt är från 400-talet efter Kristus. Den lyder: *ek HlewagastiR holtijaR horna tawido* (där "R" brukar antas beteckna ett tonande sje-ljud).

I den urnordiska periodens slutskede (cca. 600-800 e.kr.) förändrades språket mycket snabbt. Den typiska bestämda slutartikeln uppkom, som i det nusvenska exemplet: *dagen* (till skillnad från engelska *the day*, tyska *der Tag* eller nederländska *de dag*).

Vid denna tid började också obetonade vokaler att utelämnas (synkope): *gastiR* blev *gästR*. Gallehushornens urnordiska text skulle på den senare fornnordiskan lyda ungefär *Ek HlégästR hyltiR táða horn*. En del av det man vet om urnordiskan har man fått fram via dagens finska och samiska. Tidiga nordiska lånord i de två språken har nämligen inte förändrats mycket sedan den tiden.

3.1. Morfologiska egenskaper av substantiviska ord i urnordiska

Det här kapitlet kommer att vara en kort beskrivning av några morfologiska egenskaper av substantiv, pronomen och adjektiv i urnordiska, liksom böjningsystemet, komparation, gradering, bestämd och obestämd form av substantiv, för att få ett perspektiv om urnordiska språksystemet.

Substantiv i urnordiska böjdes. Det fanns fyra kasus – nominativ, dativ, genitiv och ackusativ. Alla nomina böjdes på genus, kasus och nummer. Det är kanske urnordiskans viktigaste egenskap, eftersom den är den största skillnaden mellan den och de moderna nordiska språken. Ändelser för nomen var följande:

Maskulinum		Femininum		Neutrum	
bóndi		kona, saga		hjarta	
Sing	Plur	Sing	Plur	Sing	Plur
N -i	-ir	-a	-ur	-a	-u
G -a	-ie	-u	-ur	-a	-u
D -a	-um	-u	-um	-a	-um
A -a	-a	-u	-na	-a	-na

Adjektiv böjdes på genus, och det är en annan egenskap som har forsvunnit idag i moderna nordiska språk. Exemplet på det är nästa:

Sing					
M	F	N	M	F	N
langr	lǫng	langt	langer	lang	langt
Plur					
langi	langa	langa	langi(r)	langa(r)	lang

Adjektiver också komparerades. Den här egenskapen finns också idag men i en något annorlunda form. Exemplet på gradering:

Positiv	Komparativ	Superlativ
1. djúp /diuper	-ari	-aster
2. + i-omljúð		
langr/langer	lengri/længri	lengstr/længster
3. suppletiv böjning		
litill	minni	minztr, minstr
mikill	meiri	mestr

góðr	betri	bazstr, bezstr
illr	verri	verstr

Vi kan se att det finns många likheter mellan dem och moderna gradformer, och det är en av många bevis att de moderna nordiska språken kommer direkt från urnordiska och att det finns även idag stora likheter och ömsesidig förståelse mellan alla av dem.

Adverb hade också sin egen gradering, och vi kan se det på det här exemplet:

opta	opt-ar	opt-ast
længe	læng-(e)r	læng- st
gjarna	heldr	helzt
upp	ofar	ofa(r)-st

Vi kan se att några av dem finns också idag, i en annorlunda form, men några finns inte längre.

Substantiv hade sin bestämd och obestämd form, en egenskap som är mycket viktig också i idags språk. Exemplet på substantiv i bestämd form är:

fiskr-in	færþ-in	skip-it
fisks-ins	færþ-inna(r)	skips-ins
fiski-num	færþ-inni	skipi-nu
fisk-in	færþ-ina	skip-it
Pl fiska-ni(r)	færþi-na(r)	skip-in
fiska-nna	færþa-nna	skipa-nna

När det handlar om pronomen, kanske den mest anmärkningsvärda skillnaden är att det fanns dual i urnordiska, specifikt i norrønt. T.ex. vít (mít) (þ)ít

okkar ykkar

Förutom duallet fanns det också de standarda singular och plural och deras böjningsformer

var de nästa:	Singular	<i>Norrønt</i>
	ek þú	Refleksiva
	mín þín	sín
	mér þér	sér
	mík þik	sík
	Plural	
	vér (mér) (þ)ér	
	vár	yð(v)ar
	oss	yðr

oss yðr

En intressant egenskap som rör räkneorden är att i urnordiskan nummer från en till fyra böjdes. Böjningsformer var de nästa:

einn	ein	eitt
eins	einnar	eins
einum	einni	einu
einn	eina	eitt

Pl. einir, einar, ein...

tveir	tvær	tvau
tveggja	tveggja	...
þrír	þrjár	þrjú
fjórir	fjórar	fjögur

3.2. Utveckling av förändringar från urnordiska

Kapitlet kommer att peka på de viktigaste språkförändringar som ägde rum i perioden från året 500 framåt, och som ledde till bildningen av moderna nordiska språk.

Nordiska språk i perioden mellan år 500 och 800 kallas för samnordiska, och perioden själv synkopetid. Naturligtvis, den viktigaste egenskap i språk på den här tiden är synkope, dvs. ett fenomen när tryckaccenten kommer på ordets första stavelse och obetonade vokaler faller bort. De vokaler som substantivstammarna slutade på faller bort.

t.ex. fiskaR > fiskr

 horna > horn

 hlewagastiR > gäst

En annan förändring som hände är bortfall av *w* och *j*.

t.ex. ulf/ulv (ty. Wolf, eng. wolf)

 orm (eng. worm)

 ung (ty. jung, eng. young)

 år (ty. Jahr, eng. year)

Omljud är också en mycket viktig egenskap av den här perioden. Det betyder att en tryckstark vokal påverkar en föregående tryckstarka vokal. I de nordiska språken förekommer a-, i-, R-, u- och w-omljud.

A-omljudet är äldst, och påverkar /u/, som sänks till /o/, och /i/, som sänks till /e/. Exempel är isländskt neðan 'nedan' och brot 'brott' < *bruta.

I-omljudet är av olika ålder. Äldst är i-omljud på /e/ som blir /i/. Exempel är isländskt sigla < *seglian 'segla', rigna < *regnian 'regna'. Fler spår i de nordiska språken har de yngre i-omljuden satt. De påverkar /a(:)/, /o(:)/, /u(:)/, /aw/, /ju:/ så att de kommer att artikuleras längre fram i munnen, och i vissa fall också med högre tungställning. Exempel är isländskt gestr 'gäst' < gastiz, læsa 'låsa' < *lāsijan, synir 'söner' till son, knýta 'knyta' av < *knütijan.

R-omljud förekommer endast i västnordiska och påverkar /a/ som blir /e/, /iu/ som blir /y/ och /u/ som blir /y/ i fornvästnordiska. Exempel: Isländska ker, isländska kyr av urnordiskt *kuR, och isländska dýr.

U-omljud är yngst, och förekommer mest i västnordiskan. Det påverkar /a(:)/, och i några få fall /e/. W-omljud påverkar /i/ som blir /y/, och /a/ som blir ɔ i fornisländskan. Exempel är isländskt tryggr 'trygg' < *triggwiaz, och hǫggva (höggva) 'hugga' < *haggwan.

De ovan nämnda omljuden är alla regressiva, d.v.s. bakåtverkande, men i fornsvenska och forndanska förekommer även progressivt i-omljud: hialpa > hjälpa, biorn > björn, fioll > fjøll > föll.¹¹

En viktig förändring i språk var också brytning, dvs. ett fenomen när tryckstarkt *e* bryts i två ljud. *E* + *r* + ett medljud (konsonant) omvandlas till *ja*, *jo*, och det hände mest i östnordiskan.

t.ex. eka > iak > jag

*herta > hiarta > hjärta

*erþu > iorþ > jord

*bernu > biorn > björn

En morfologisk nyhet var den efterställda bestämda artikeln (-inn), som ursprungligen var ett demonstrativt pronomen (*þann*). T.ex. *mannen*.

När det gäller syntaxen finns det tre huvud särprägel. Prepositioner fordrade olika kasus, t.ex. til + genitiv. Ordföljden var ganska fri, vilken är en stor skillnad när vi tittar på moderna syntaktiska regler i de nordiska språken. Den tredje är att adjektivattribut ibland

¹¹ <http://sv.wikipedia.org/wiki/Omljud>

kom efter huvudorden. Formell kongruens fanns bara mellan subjekt och predikat och adjektivattribut och substantiviskt ord.

En stor förändring som ledde till moderna språkversioner är att formsystemet förenklades mycket. De viktigaste förändringar i substantivböjningen var att substantiven i talspråk hade bara två kasusformer- grundform och genitiv. Dativen har försvunnit först, och sedan också akkusativen. Men det är intressant att dativen finns också idag i några former, t.ex. *stundom*, *lagom*, *man ur huse*.

Adjektiv –och kongruensböjningen också förenklades.

T.ex. n. en godher man

a. en godhan man - en godh man

d. enom godhom manne

g. ens godhs mans - en godh man

Kongruensböjning betyder att några ord varierar i form beroende på grammatiska eller semantiska egenskaper av andra ord till vilka de är kopplade. Adjektiviska ord och artiklar kongruensböjs ofta efter egenskaper som genus, klass, numerus och kasus. Kongruens hos adjektiv är vanligast i språk där adjektiviska ord i attributställning placeras efter huvudordet. Adjektivens böjning vid komparering beror på vilken deklination som adjektivet tillhör.

4. Morfosyntaktiska skillnader mellan nordiska språk

Nordiska språken skilde sig redan i början. Det fanns alltid variationer av urnordiska i varje land, men i början var de inte så betydliga.

Generellt kan man säga att de största skillnaderna mellan nordiska språk var i ordförråd och uttal. Orsaken till det var att varje land har varit under influenser av olika andra länder, så det berodde på handel, kulturella och sociala kontakter med enskilda länder. Skillnader var mer fonetiska än morfosyntaktiska, men det fanns många sådana också när språk började formera sig till den som de är idag.

Först ska jag analysera hur de morfologiska (böjningsformer) och syntaktiska (ordföljd) skillnaderna inträffade genom historien och senare vilka av dem har blivit kvar och vad skiljer åt svenska, norska, danska i isländska idag.

4.1. Skillnader i historien

Kanske den mest slående skillnaden när det gäller böjning och kongruens fanns mellan å ena sidan maskulinum och femininum, och å andra sidan neutrum, eftersom skillnaden mellan maskulinum och femininum försvann.

Det blev färre och färre faktorer i substantivens och adjektivens böjning som berodde på genus. I isländska språket har tre genus bevarats. Samma sak hände i några dialekter av danska, svenska och norska – böjningssystemet förenklades inte på samma sätt som standardspråkens.

Svenska, danska och norska har förlorat kasusystemet men i norskan fanns det ännu ett mindre utpräglat tregenussystem baserat på olika former av bestämd artikel i singular och plural. En del ord fick den obestämda artikeln *ei* och bestämd form på *-a* (i stället för *en* och *-en*). T.ex. *ei bygd* och *bygda* jämte *en bygd* och *bygden*.

Kasusändelser (utom genitiv) försvann under medeltiden i danskan, svenskan och norskan, men har bevarats i isländskan och färöiskan. Dativ har försvunnit först, och idag finns det i standardspråken bara i isländska, färöiska och en del svenska och norska dialekter. I äldre svenska användes dativ med samma funktioner som i isländskan – med substantiv som var indirekt objekt och direkt objekt till vissa verb (dativobjekt), t.ex. *fylgja*, *halda*, *mæta* osv.

En del ord i isländskan hade nominativändelse på *-ur*, t.ex. *hestur*, *fótur*. I norska och svenska skrevs det vanligen som *-er*. I danska har det försvunnit tidigt.

Sammanfallet av nominativ, dativ och ackusativ ledde till att det vid substantiven fanns bara en grundform, och resten av kasusböjningen var genitiven. En förändring var att genitiven användes inte längre för annat än att markera samhörigheten. Förr markerade det ägande, liknande, specificiering av plats eller tid osv.

När det gäller numerus, tidigare kunde plural bildas på fem olika sätt, med ändelserna *-ar*, *-ir*, *-ur*, *-r* eller utan ändelse alls. Skillnaderna kom när danska, svenska och norska fick nya

ändelser:	danska	svenska	bokmål	nynorsk
	-ar / -e, -er	-ar	-er	-ar
	-ir / -e, -er	-ar, -er	-er	-er
	-ur / -er	-or	-er	-er
	-r /-er	-er, -r	-er	-er, -r

Ord som tidigare hade ingen ändelse gjorde så fortfarande.

I plural i danskan behöll ackusativformen och i svenskan nominativformen hos ord med plural på *-ar*. T.ex. danska *heste*, svenska *hästar*. Det är en morfologisk variation mellan danska och svenska som finns också idag i många ord.

När det gäller adjektiv och komparation, de enda förändringar som har skett är att vokalen *a* i danskan och bokmål bytes till *e*.

t.ex.	danska	svenska	bokmål	nynorsk	isländska
	hvid	vit	hvit	kvit	hvítur
	hvidere	vitare	hvitere	kvitare	hvítari
	hvidest	vitast	hvitest	kvitast	hvítastur

En av mest intressanta förändringar gäller pronomen och avser objektsformer, eller ackusativformer av pronomen. I danskan och svenskan började de tidigare dativformerna *honum* och *henne* användas som objektsformer under 1400-talet. De gamla ackusativformerna för femininum och maskulinum fanns kvar bara som enklitiska former, t.ex. i svenska: *jag träffa'n* för *jag träffade honom*. Idag finns det bara i talspråk av några dialekter.

Vi har redan sett att syntaktiska regler som gäller ordföljd i urnordiska inte har varit så strikta som i idags nordiska språk. Det fanns bara några regler som måste alltid följas, och resten var nästan godtyckligt. Beskrivningar av ordföljden i äldre tiden är inte så säkra. Det

fanns inte noga språkbrukare eller textmaterial för att göra precisa analyser. Bara i medeltiden fanns det nog texter för att göra en uppfattning om ordföljdsnormer.

En av reglerna var att i sökande frågor placeras det frågande leDET på första plats. En annan regel var att det finita verbet placeras på andra plats i satsen. En nyare regel som har blivit mycket stark redan tidigt i svenskan, danskan och norskan är att objekt och predikativ ska stå efter finita och infinita verbet om det inte placeras först i satsen.

Vi kan säga att först ordföljdsystemet var "det kända först och den nya sedan", och senare har det blivit mer beroende på grammatiska faktorer, t.ex. subjektet följs av finit verb som följs av objekt osv. Detta förändring kan ses på följande exempel: *dagaR þaR runo faihido* ("dag dessa runor målade") – *ek hraRaR satido staina ana* ("jag Hrarar satte denna sten").

Kanske den viktigaste förändringen var förekomsten av ett fundament i de nordiska språken som tillåter bara några typer av satsdelar att inleda en sats.¹²

Så långt som verbets placering, under äldsta tiden kunde det finita verbet stå med flera satsdelar framför sig än idag. Senare utvecklade sig en norm att det finita verbet placeras på andra plats i huvudsatser som är påståenden. I bisatser fanns det olika möjligheter för en lång tid. Regeln om finita verbet på andra plats har varit en normal regel redan i runninskrifterna, och att det fanns på initial placering har varit ett undantag redan under medeltiden. Trots det finns det några exempel på bisatser med det finita verbet på första plats i fornisländskan och i de medeltida svenska lagtexterna.

Liksom i moderna språk har initial placering av finita verbet varit ett sätt att markera frågor, dvs. verb hade varit frågeord.

I äldre tid fanns initialt finit verb också i subjektlösa satser och i satser med ett pronominellt subjekt.

T.ex. *fellr mǫnnum þungt* ("det kändes svårt för människorna")

radher iak hwariom kristnom manne ("råder jag varje kristen namn")

Det använde också i satser som inför ett nytt begrepp och kräver ett formellt subjekt.

T.ex. *fellu átta menn af bóndum* ("det föll åtta män av bönderna").

Initialt verb förekom också i satser med s.k. "episk ordföljd", t.ex. *reið Þórr þaðan vestr* ("red Tor därifrån västerut"). Den här var vanligaste i fornisländska (i sagor) men det finns i idags isländska också.

¹² *Våra språk förr och nu*, kapitel 6

I äldre runtexter var det vanligt också att även flera satsdelar föregår finita verbet, oftast två – subjekt och objekt. T.ex. i Gallehusinskriften: *ek hlewagastiR holtijaR horna tawido*. Redan före medeltiden var den här vanligt också i huvudsatser.

Under 1400-talet har det blivit mer och mer vanligt att subjektet kommer före finita verbet i bisatser och att satsadverbial placeras mellan subjektet och verbet. Under 1500-talet blev det allmänna regeln i danska (eftersom danska var den första av dem som standardiserades), senare också i norska och svenska.

Attribut kunde i äldre tid stå både före och efter huvudorden, men under medeltiden blev det vanligare att det står före. På 1400-talet blev det regeln, först i danskan.

Titlar och tillnamn stod alltid efter men under medeltiden började de placeras före namnen. Adjektivattributen stod efter sina huvudord. T.ex. *drængR harþa goþr* (Haddeby-stenen). Det var påverkan av tyska språket.

I danskan stod attributen före sina huvudord redan tidigt under medeltiden.

4.2. De viktigaste morfologiska och syntaktiska skillnader mellan det moderna svenska, danska, norska och isländska språket

Vilken är situation med språk idag på Skandinavien område? Vilka är de viktigaste liknader och skillnader mellan moderna nordiska språk och hur mycket kan de alla förstå varandra och kommunicera?

Svenska, norska och danska idag är mycket lika, särskilt i skriftlig form. Det kan antas att talaren av ett språk förstår utan några svårigheter de andra två när han eller hon läser någon text. Det är i den talade versionen där djupare skillnaderna är märkbara. Till exempel i de flesta fall, norrmän och svenskar har det svårare att förstå danska än danskar har att förstå norska eller svenska. Norskan är närmare till danska när vi tittar på grammatik, men är mycket närmare till svenska när det gäller fonetik. Det finns ett talesätt att 'norska är danska talad på svenska'.

Situationen med isländskan, som det har redan nämnts, är mycket olik. Alla de andra språken har förändrats mycket med tiden, men isländska har inte, på grund av sin geografiska isolering och språkpolitik. Det har inte varit i kontakt med andra språk så mycket. Vi kan säga att isländska är morfosyntaktiskt nästan oförändrat, medan mest av förändringar som har skett med den är fonetiska. Det vill säga att islänningar idag kan läsa fornisländska texter, sagor osv. utan problem, men om de pratade med någon från t.ex. medeltiden skulle de ha några problem och svårigheter i kommunikation och förståelse. Ett exempel som ska framställa den här mycket intressanta egenskapen är en vers från dikten *Völuspá*, först på fornisländska och sedan på idags isländska.

Fornisländska:

Sér hón upp koma

Oðro sinni

Orð ór ægi

iðjagræna;

falla forsar,

flýgr Orn yfir,

sá er á fialli

fiska veiðir.

Isländska:

Sér hún upp komma

öðru sinni

jörð úr ægi

iðjagræna;

falla forsar,

flýgur örn yfir

sá er á fjalli

fiska veiðir.

Vi kan se att det inte finns några stora skillnader eller förändringar, förutom att *o* har blivit *ö*, *æ* har blivit *æ*, *ó* har blivit *ú* och det har sätts ett *u* framför *r* i ordet *flýgur*.

Frånsett isoleringen, orsaken till så få förändringar i isländskan är också deras språkpolitik. Under 1700-talet har de isländska myndigheterna inlett politiken av språkliga purismen. Författare och lingvister var ansvariga för att skapa en ny vokabulär för att passa till det isländska språket och undvika införandet av neologismer i lexikonet. Ofta har de "översatt" främmande ord med isländska ord, men oftast har de gamla ord (från urnordiska) fått en ny innebörd.

De flesta förändringar i isländska har varit fonetiska, bara några var morfosyntaktiska, så det finns inte så mycket att säga om det i det här arbetet. Det ska bli bäst att jämföra alla de nordiska språk idag enligt deras morfosyntaktiska egenskaper och titta på vilka liknader och skillnader som finns mellan dem.

I förra kapitlet har vi sett hur ordföljds regler kom up och förändrats med tiden i alla nordiska språk. Nu ska vi se hur det är idag, vilka regler som är samma och vilka olika, och vilka syntaktiska skillnader som finns idag mellan de fyra språken.

En regel som förändrades inte är den om det finita verbets placering på andra plats.

I isländskan har vi en regel att bisatser har samma ordföljd som huvudsatser, medan i svenskan, danskan och norskan har de sin egen ordföljd – subjektet före verbet och satsadverbial mellan subjekt och finit verb. Ett exempel på det för att jämföra isländska och svenska: *hún sagði að þau gæ tu ekki náð í bækurnar í dag – hon sa att de inte kunde hämta boken idag.*

I danskan och isländskan kommer verbpartikeln oftast efter ett objekt, medan i svenska placeras det före objektet. Samma sak har vi i norskan, men bara om objektet inte är ett pronomen. Då kunde danska ordföljden användas. T.ex. danska: *han klædte børnene på* – svenska: *han klädde på barnen.*

När det gäller satsadverbial, det står efter subjektet i satser med omvänd ordföljd. I norskan är det vanligt att det står förre subjektet. Det kan hända också i svenska, bara om subjektet är starkt betonad. T.ex. danska: *igår kom han ikke*

svenska: *igår kom han inte*

norska: *igår kom ikkje han*

isländska: *ígær kom hann ekki*

En stor skillnad mellan språken är att i utropssatser inledda med *hvor* danska har inversion, medan svenskan och norskan (*hvor*=så) har rak ordföljd. Isländskan också har rak ordföljd, men subjektet kommer efter utropsordet *hvað*, och det är olika från svenskan.

T.ex. danska: *hvor var de glade*

svenska: *så glada de var*

norska: *hvor glade de var*

isländska: *en hvað þau voru glöð*

En intressant skillnad är att i danskan står infinitivens bestämningar före infinitivmärket, medan i de andra språken står de efter.

T.ex. danska: *hun befalede ham straks at gå*

svenska: *hon befallde honom att genast gå*

norska: *hun sa till han å gå straks*

isländska: *hún skipaði honum að fara strax*

En stor skillnad mellan språken är attributens plats – i både norska och isländska kommer det efter sitt huvudord, och i svenska och danska framför.

T.ex. danska: *min mor kommer i morgen*

svenska: *min mor kommer i morgon*

norska: *mor mi kjem imorgon*

isländska: *mamma mín kemur á morgun*

5. Morfosyntaktisk utveckling av svenska

Som jag har redan nämnt i inledningen ska jag analysera svenska och isländska mer detaljerade än de andra språk, så i det här kapitlet ska jag ge en kort historia av språkutveckling och morfosyntaktiska förändringar i svenska.

I fornsvenskan böjdes substantiv och pronomen i fyra kasus. De svaga maskulinerna, femininerna och neutrerna hade varsin deklination. Åtminstone tre grupper starka maskuliner, tre grupper starka femininer och en grupp starka neutrer kan identifieras. Adjektiviska ord och räkneord böjdes efter substantivets genus och kasus. Bestämmdheten lades till ordet efter kasusböjningen, även när det var böjd i kasus (*fiskens = fisksins*).

I fornsvenskan var ordföljden friare än i dagens svenska. Man kunde utelämna både referentiella och icke-referentiella subjekt. T.ex. man kunde säga "Bor en man i huset." istället för det nutida "Det bor en man i huset." Detta berodde bland annat på verbmorfologin som gjorde att man kunde veta vilken person man pratade om utan att sätta ut ett pronomen.

Den tidiga medeltidssvenskan skilde sig markant från det moderna språket. De kanske tydligaste skillnaderna var grammatiska, med ett mycket mer komplicerat kasus- och genussystem. Substantiv, adjektiv, pronomen och vissa räkneord böjdes i fyra kasus, som förutom de moderna nominativ och genitiv även inkluderade dativ och ackusativ. Genussystemet påminde mer om det i modern tyska.

Huvudsatser kunde inledas med verb och fortfarande tolkas som ett påstående (inversion). "*Fick han svärdet*" behöver alltså inte vara en fråga utan kan också vara ett konstaterande. Huvudsatser inledda med verb användes främst i berättande genrer där händelseförlopp radas upp efter varandra.

Olika subjekt förekom vid "upplevelseverb". Man kunde till exempel säga "Mig drömde", i stället för nutida "Jag drömde".

I nominalfraserna kunde genitivattribut stå både före och efter huvudordet (*hans hus* eller *hus hans*). Detsamma gällde adjektiv och pronomen (*hus thetta* och *thetta hus* samt *grön äng* och *äng grön*). Under den yngre fornsvenska tiden (1300-talet) börjar genitivattributen konsekvent komma framför huvudordet. Adjektiv och pronomen börjar komma framför huvudordet något tidigare.

Formsystemet förenklades mycket. Nominativ och ackusativ sammanföll hos starka maskuliner i både obestämd och bestämd form: *dagh(in)* och *konung(in)* blev både subjekts- och objektsform.

Under perioden av äldre nysvenska (omkring 1500-1700) hade svenskan fyra grammatiska genus: maskulinum, femininum, reale och neutrum (*han, hon, den* och *det*). De flesta av de maskulina och feminina substantiven sammanföll senare i ett genus: utrum. Pronomenet *den* ersatt sedan successivt *han* och *hon*, vilken var en utveckling från de tre fornsvenska genusen *han, hon* och *det* till det nutida genussystemet med bara *den* och *det*.

Under 1600-talet skedde några viktiga förändringar i syntaxen. Finita verbet stod ibland sist i bisatser (*at ingen dig förstår*). Objekt och andra bestämmningar till infinitiv, supinum och adjektiv som predikatsfyllnad placeras ofta framför dessa: "*jag kan ingen min plägsed påtvinga, skulle med sig hafwa, som sig i vårt stånd så inritat, får jag icke wara androm lik*".

Det blev allt vanligare att istället för subjektlösa satser utsatte man formellt subjekt. De olika subjekten försvann ut språket. Verbens numerusböjning försvann ur talspråket. Svenskan fick under 1600-talet en renodlad VO-grammatik.

Under 1700-talet (yngre nysvenska) försvann OV-ordföljden helt. Bruket att placera verbet först i huvudsatser när man radar händelseförlopp på varandra (narrativ inversion) försvann också ur skriftspråket. Den bisatsordföljd som gäller för nutida svenska blev norm. Svenskan fick även subjektstvång.

Idag böjs svenska substantiv och adjektiv i två kasus (nominativ och genitiv) och två numerus (singular och plural). Substantiv kan tillhöra ett av två genus, neutrum eller utrum. Som i andra germanska språk finns det bestämd *den/det* och obestämd *en/ett* artikel, som i engelskans *the* och *a/an* eller tyskans *der/die/das* och *ein/eine/ein*, men bestämdhet markeras i svenskan främst genom tillägg av ett suffix, en efterställd artikel som bestäms av substantivets genus ("-en/et").

Artiklar kan ofta användas som demonstrativa pronomen tillsammans med adverb, som "den här" och "den där".

Pronomen böjs förutom i nominativ och genitiv i en objektsform som kommer från den gamla dativen. "Hon" har följande tre former:

hon – hennes – henne

Verb böjs enligt tempus och modus.

Ordföljden är subjekt–verb–objekt, och regeln att verbsatser sätts efter adverbial och bisatser används. Prepositionsuttryck placeras i ordningen rum-sätt-tid och adjektiv står alltid före det ord de bestämmer.¹³

¹³ <http://sv.wikipedia.org/wiki/Svenska#Grammatik>

5.1. *Analys av svenska texter från olika perioder*

I det här kapitlet ska jag analysera tre svenska texter från olika tidsperioder för att visa förändringar i språket genom tiden i praktiken, inte bara i teori. Tre texter ska analyseras, från äldre fornsvenska (*Äldre Västgötalagen*), yngre nysvenska (ett utdrag av 1734 års lag) och nutid svenska (ett utdrag av svenska Namnlag 1982:670), för att se hur svenska utvecklades och vilka förändringar som har skett i tiden.

Först, ett utdrag av texten från äldre fornsvenska – *Äldre Västgötalagen* från 1220-talet.

"Dræpær maþar svænskan man æller smalenskæn innæn konongsrikis man, eigh væstgöskan, böte firi atta örtogher ok þrættan markær ok ænga ætarbot. Niu markær a kononger af mandrapi ok sva allir mæn. Dræpar kona man, þa skal mælæ a man þæn skyldæstæ. Han skal botum varþæ ællær frid flyia. Dræpar maþer danskan man allæ noræn man, böte niu markum. Dræpær maþer utlænskan man, eigh ma frid flyia or landi sinu oc i æt hans.

Far maþer af landi, sitær huspræ i bo, havir barn i knæ ok annat i kvipi, far cristindom, vændir han hæl ok nakkæ at hemkynnum ok stighær fotum af fostærlandi, þer skulu arvær væræ, ær skyldasti varu hanum, þa han heman for, æn han kombær eig aftær til hemkynne. Ingsins mans arf takær han, mæn i Girklandi sitær."

Först ska jag göra en analys av alla substantiv, adjektiv och pronomen.

Substantiv i nominativ, singular: *maþer, kononger, kona, frid, huspræ, ætarbot*

Substantiv i nominativ, plural: *maþar, arvær, örtogher, markær*

Pronomen i nominativ, singular: *han*

Pronomen i nominativ, plural: *þer*

Substantiv i dativ, singular: *mandrapi, landi, knæ, kvipi, fostærlandi, skyldasti, Girklandi*

Substantiv i dativ, plural: *botum, markum, hemkynnum, fotum*

Pronomen i dativ, singular: *hanum*

Substantiv i ackusativ, singular: *man, barn, cristindom, hemkynne*

Adjektiv i ackusativ, singular: *svænskan, smalenskæn, væstgöskan, skyldæstæ, danskan, noræn, utlænskan*

Om vi analyserar syntax och morfologi av denna text kommer vi att upptäcka följande:

Kasussystemet har förhållit sig på den här tiden.

Verbet stod på första plats om det uttryckte konditionalis - *dræpær maþar/kona*, inte *om maþar/kona dræpar*.

Substantivets bestämningar följde efter substantivet - *a man þæn skyldæstæ*.

Verbbestämningar kom före verbet - *Han skal botum varþæ ællær frid flyia* (om reglerna vore som idag skulle det bli *han skal varþæ botum ællær flyia frid*).

En skillnad från idags ordföljd i svenska är också den här: *Dræpar maþer danskan man allæ noræn man, böte niu markum*. (idag skulle det bli *...böte man niu markum*).

Vi kan se att det inte fanns bestämd och obestämd form av substantiv (*dræpar kona man*, inte *dræpar en kona en man*). Det fanns någon form av bestämmighet i adjektiven – *svænskan, smalenskæn, danskan*.

Nästa text är från perioden av yngre nysvenska och det är ett utdrag av 1734 års lag.

"Ur Ärfda balk

I. Cap. Om arf i gemen, och huru ätt räknas skal.

1. §. Nu skal arf skiftas efter man eller qwinno; gånge tå bröstarfvingar til, och the från, som äro til rygga eller å sidone i ätten. Bröstarfvingar äro the, som födas framåt i slächten, såsom son och dotter och theas barn. Til rygga i ätten äro föräldrar och förfäder. Sidoarfvingar äro the, som å en sida, eller å båda, med then döda utaf en stamm komne äro, såsom broder och syster, eller theas afkomma.

VI. Cap. At then ej ärfwa må, som annan dräper.

1. §. Ej må någor arf taga efter then, som han med wilja dräpit, utan ware han och alle therifrån skilde, som genom honom kunde komma at ärfwa.

4. §. Nu sker dråp med wåda; tå hafwe ingenthera förbrutit sin rätt."

Substantiv i nominativ (grundform), singular: *arf, gemen, man, son, dotter, rygga, sida, broder, syster, wilja, rätt*

Substantiv i nominativ, plural: *bröstarfvingar, barn, föräldrar, förfäder, sidoarfvingar, afkomma*

Pronomen i nominativ, singular: *han*

Pronomen i nominativ, plural: *the*

Fast kasussystemet inte har varit kvar på denna tid, det finns några ålderdomliga drag i ordböjningen. Svaga substantiv var olika i sin subjekt- och objektsform.

T.ex. objektsform - *qwinno*, subjektform - *qwinna*.

Det finns också ett exempel på dativ i texten – *sidone*.

Som det har redan nämnts, i den här perioden blev den bisatsordföljd som gäller för nutida svenska norm - *utan ware han och alle therifrån skilde*.

Det finns inte så många morfosyntaktiska skillnader mellan den här perioden och nutid, skillnaderna är mycket mer ortografiska och fonetiska.

Den tredje texten är från nutid svenska, och det är ett utdrag av svenska Namnlag (1982:670).

"Barn till föräldrar med gemensamt efternamn förvärvar vid födelsen det namnet.

Har föräldrarna olika efternamn när barnet föds och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad, förvärvar barnet vid födelsen det efternamn som det senast födda syskonet bär.

Har föräldrarna olika efternamn när barnet föds och är andra stycket inte tillämpligt, anses barnet vid födelsen ha förvärvat det av föräldrarnas efternamn som anmäls till Skatteverket inom tre månader efter födelsen. Anmälan kan i stället avse ett namn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift. Görs inte någon anmälan i fall som nu har sagts, anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

Fastställs inte faderskapet inom tre månader efter födelsen, anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn. Lag (2003:652)."

Substantiv i grundform, singular: a) bestämda: *födelsen, namnet, barnet, syskonet, stycket, Skatteverket, anmälan, faderskapet*

b) obestämda: *efternamn, vårdnad, namn*

Substantiv i grundform, plural: a) bestämda: *föräldrarna*

b) obestämda: *föräldrar, barn, månader*

Adjektiv i singular: *gemensamt, födda, ogift*

Adjektiv i plural: *olika, gemensamma*

Pronomen i plural: *de*

Adjektiv i genitivform: *föräldrarnas, moderns*

Vi kan se att i modern svenska (o)bestämthet av substantiv och adjektiv är mycket mer tydlig.

Bisatsordföljd regler som har redan kommit delvis upp i yngrens svenska perioden är klara nu - ...*förvärvar barnet vid födelsen det efternamn som det senast födda syskonet bär.*

I äldre fornsvenska följde substantivets bestämningar efter substantivet, men idag är det tvärtom - *det senast födda syskonet* (i stället för *a man þén skyldæstæ*).

Vi kan se att lagspråk har en gemensam egenskap genom historien - verbet står på första plats om det uttrycker konditionalis - *dræpar maþar/kona, har föräldrarna olika efternamn...*

6. Morfosyntaktisk utveckling av isländska

Som det har redan nämnts, isländska har förändrats inte så mycket om vi tittar på morfologi och syntax; förändringar har varit mest fonetiska. Men ändå kan man följa en morfosyntaktisk utveckling av isländska genom historien.

I det fornisländska systemet karakteriserades olika genus i fråga om böjning. Starka maskuliner hade en speciell nominativändelse *-r* i singular (*armr, niðr, gestr...*). Svaga maskuliner hade ändelsen *-i* (*arfi*). En del maskulina ord hade genitiv på *-ar* (*niðjar*). Svaga maskuliner hade genitiv på *-a* (*arfa*).

Starka femininer i singular hade genitiv på *-ar* (*manar*) och svaga på *-u* (*götu*).

I plural hade feminina ord liksom maskulina i nominativ ändelserna *-ar* eller *-ir*, *-r* (*ezjar, axlir, bækr*).

Den störste skillnaden i fråga om böjning och kongruens var mellan å ena sidan maskulinum och femininum och å andra sidan neutrum. Senare har skillnaden mellan maskulinum och femininum försvunnit.

När det gäller kasus, till skillnad från danskan, svenskan och norskan har isländskan under medeltiden bevarat speciella ändelser för olika kasus. T.ex., liksom idag fanns det en speciell form i dativ i singular framför allt av starka maskulina och neutrala ord och hade ändelsen *-i*.

En del maskulina ord har en speciell nominativändelse i singular på *-ur* (*hestur*). Denna ändelse hade en lite annorlunda form i urnordiska, i runtexter och det var *-r* (*ulfr, fiskr*). Orsak till denna förändring är att vokalen sattes in för att uttalet skulle bli lättare.

När det gäller numerus, plural kunde tidigare bildas på fem olika sätt, med ändelserna *-ar*, *-ir*, *-ur*, *-r* eller utan ändelse alls. Neutrer bildade plural utan ändelse.

Om vi tittar lite på adjektiven, kan vi se att i fornisländskan var ändelse i komparativ *-(a)ri*, och i superlativ *-(a)str*. T.ex. *hvítr, hvítari, hvítastr*.

I isländskan böjdes även adjektiv i komparativ och superlativ i kasus, genus och numerus. Adjektiv i superlativ kunde böjas svagt och starkt.

T.ex. stark böjning: *reiðastur maður*

svag böjning: *reiðasti maðurinn*

Nu ska vi titta på idags morfosyntaktiska regler i isländska.

Liksom de flesta indoeuropeiska språk har isländska en komplicerad grammatik - substantiv böjs i fyra kasus (nominativ, genitiv, dativ och ackusativ) och två nummer

(singular och plural). Samma sak händer med de flesta pronomen och adjektiv, och med nummer från ett till fyra. Det finns tre genus för substantiv – maskulinum, femininum och neutrum. De flesta adjektiv och adverb har tregrader komparation och en stor del av adjektiven har två typer av deklination - "den starka" och "den svaga" i positiv och superlativ.

Som vi kan se, inte så många morfosyntaktiska egenskaper har förändrat från urnordiska tiden till idag.

6.1. *Analys av isländska texter från olika perioder*

På samma sätt som med svenska ska jag analysera två isländska texter, men skillnaden är att här ska jag analysera den samma texten (ett utdrag från *Egils saga*) först på fornisländska och senare på modern isländska. På det här sättet ska vi bäst se hur mycket har språket förändrats genom tiden. Texten är ett utdrag från *Egils saga*.¹⁴

"Úlfr hét maðr, sonr Bjálfa ok Hallberu, dóttur Úlfs ins óarga. Hon var systir Hallbjarnar hálftrölls í Hrafnistu, föður Ketils hængs. Úlfr var maðr svá mikill ok sterkr, at eigi váru hans jafningjar. En er hann var á unga aldri, lá hann í víkingu ok herjaði. Með honum var í félagsskap sá maðr, er kallaðr var Berðlu-Kári, göfugr maðr ok inn mesti afreksmaðr at afli ok áræði. Hann var berserkr. Þeir Úlfr áttu einn sjóð báðir, ok var með þeim in kærsta vinátta.

En er þeir réðust ór hernaði, fór Kári til bús síns í Berðlu. Hann var maðr stórauðigr. Kári átti þrjú börn. Hét sonr hans Eyvindr lambi, annarr Ölvir hnúfa, dóttir hans hét Salbjörg. Hon var kvenna vænst ok skörungr mikill. Hennar fekk Úlfr. Fór hann þá ok til búa sinna. Úlfr var maðr auðigr bæði at löndum ok lausum aurum. Hann tók lends manns rétt, svá sem haft höfðu langfeðgar hans, ok gerðist maðr ríkr."

Substantiv i nominativ, singular: *maðr*, (man), *sonr* (son), *dóttur* (dotter), *systir* (syster), *föður* (far), *félagsskap* (gemenskap/kamratskap), *berserkr* (berserk), *kvenna* (kvinna).

Substantiv i nominativ, plural: *vinátta* (vänner), *langfeðgar* (förfäder).

Adjektiv i nominativ, singular: *mikill* (stor), *sterkr* (stark), *stórauðigr*, (mycket rik), *vænst* (vacker), *skörungr* (ädel), *ríkr* (rik).

Pronomen i nominativ, singular: *hon* (hon), *hann* (han), *þeir* (de).

¹⁴ <http://sagadb.org/>

Substantiv í genitív, singular: *hálftrölls* (halvtrolls), *lends* (land).

Substantiv í datív, singular: *aldri* (álder), *aflí* (styrka), *áræði* (mod), *hernaði* (krigföring).

Substantiv í datív, plural: *löndum* (länder), *lausum* (slavar), *aurum* (guld).

Pronomen í datív, singular: *honum* (honom), *þeim* (dem).

Substantiv í ackusatív, singular: *félagsskap* (gemenskap/kamratskap), *bús* (egendom), *rétt* (rátt).

Substantiv í ackusatív, plural: *börn* (barn), *búa* (egendomer).

Pronomen í ackusatív, plural: *sinna* (sina).

Nu kommer samma text på modern isländska.

"Úlfur hét maður, sonur Bjálfa og Hallberu, dóttur Úlfs hins óarga. Hún var systir Hallbjarnar hálftrölls í Hrafnistu, föður Ketils hængs. Úlfur var maður svo mikill og sterkur, að eigi voru hans jafningjar, en er hann var á unga aldri, lá hann í víkingu og herjaði. Með honum var í félagsskap sá maður, er kallaður var Berðlu-Kári, göfugur maður og hinn mesti afreksmaður að aflí og áræði; hann var berserkur. Þeir Úlfur áttu einn sjóð báðir, og var með þeim hin kærsta vinátta.

En er þeir réðust úr hernaði, fór Kári til bús síns í Berðlu; hann var maður stórauðugur. Kári átti þrjú börn; hét sonur hans Eyvindur lambi, annar Ölvir hnúfa; dóttir hans hét Salbjörg; hún var kvenna vænst og skörungur mikill; hennar fékk Úlfur; fór hann þá og til búa sinna. Úlfur var maður auðugur bæði að löndum og lausum aurum; hann tók lends manns rétt, svo sem haft höfðu langfeðgar hans, og gerðist maður ríkur."

Substantiv í nominatív, singular: *maður*, *sonur*, *dóttur*, *systir*, *föður*, *félagsskap*, *berserkur*, *kvenna*.

Substantiv í nominatív, plural: *vinátta*, *langfeðgar*.

Adjektiv í nominatív, singular: *mikill*, *sterkur*, *stórauðugur*, *vænst*, *skörungur*, *ríkur*.

Pronomen í nominatív, singular: *hún*, *hann*, *þeir*.

Substantiv í genitív, singular: *hálftrölls*, *lends*.

Substantiv í datív, singular: *aldri*, *aflí*, *áræði*, *hernaði*.

Substantiv í datív, plural: *löndum*, *lausum*, *aurum*.

Pronomen í datív, singular: *honum*, *þeim*.

Substantiv í ackusatív, singular: *félagsskap*, *bús*, *rétt*.

Substantiv í ackusatív, plural: *börn*, *búa*.

Pronomen í ackusatív, plural: *sinna*.

De understrukna orden är de som är olika från fornisländska. Som vi kan se, det finns bara några skillnader, och den mest tydliga är att *u* har sätts in mellan sista två konsonanter vid maskulina substantiv och adjektiv i nominativ, singular. Vi kan också se att pronomen *hon* har förändrats till *hún*. Adjektiven *stórauðigr* har blivit *stórauðugur*, och det är ett exempel på u-omljud.

Det finns ännu inte mer starka och svaga maskuliner och speciell nominativändelse för dem. Ordföljd har inte förändrats, kasussystemet har blivit kvar, så vi kan se att isländska har förändrat inte så mycket om vi pratar om morfologi och syntax. Förändringar har blivit mer ortografiska och fonetiska.

7. Slutsats

Utvecklingen av nordiska språk från urnordiska till de moderna nordiska språken har varit annorlunda i varje landet. De utvecklades på olika sätt och i olika fart. Skillnaderna mellan varje av dem är också inte samma. Skillnaderna mellan t.ex. norska och danska är mycket mindre än skillnaderna mellan t.ex. svenska och isländska, eller svenska och danska. Det är en konsekvens av olika faktorer - språkliga, kulturella, politiska och historiska.

Varje land hade sin egen historia och var påverkad av olika inre och yttre faktorer. I det här examensarbetet har det inte diskuterats så mycket om kulturella och historiska omständigheter av språkförändringar, men det är klart att de var olika för alla nordiska länder. Vi har t.ex. på en sida Sverige som har varit i krig med många länder och också i direkt kontakt via handel och politik, och på andra sidan Island som är geografiskt isolerad och har inte varit så mycket i kontakt med andra länder och kulturer. Det är klart att svenska, danska och norska kunde inte ha samma utveckling som isländska och färöiska. Det är inte bara geografiskt isolering, det finns också många inre orsaker till skillnaderna mellan de alla fem språk, t.ex. i isländskan hade sista stavelsen börjat uttalas, och med tiden även inleddes vokalen /u/, för att göra uttalet lättare (t.ex. maðr > maður).

Som vi har redan nämnts, Island har en mycket strikt språkpolitik och vill inte att isländska lånar främmande ord. Å andra sidan, Sverige är mycket under påverkan av Amerika och engelska språket och lånar många främmande ord. Det här är bara ett exempel på hur olika omständigheter finns för alla de nordiska språk, i historien och nu.

Förändringar från urnordiska har varit av olika art, och de skedde inte vid alla på samma sak, som vi har sett i det här arbetet. T.ex. isländska har inte förändrat så mycket om vi pratar om morfologi och syntax, men fonetiska förändringar har varit stora. Å andra sidan, morfosyntaktiska förändringar i svenska, norska och danska har varit mycket stora och viktiga. De har förändrat mycket från urnordiska tiden. De mest tydliga förändringar har varit bortfall av kasussystemet och skillnader i bisatsordföljd. Isländska och färöiska har kasussystemet kvar, men deras förändringar har varit annorlunda, mer ortografiska och fonetiska.

Det är mycket intressant att någon som kan isländska kan också läsa fornisländska texter, t.ex. sagor, utan några stora svårigheter, men om någon som kan isländska hörde fornisländska eller urnordiska, då skulle det låta som två helt olika språk.

De flesta språk har försökt att förenkla sig över tid, kanske på grund av ett språk påverkas av en annan och så vidare, eftersom inga infödda talare av ett språk skulle vilja att deras modersmål dör ut på grund av främjande av ett mer enkelt språk som är lättare att lära sig. Dvs. språk som inte följer regler av språkekonomi har det svårt att hålla ut, de kan bli utsatta av andra språk. Emellertid har denna fråga inte setts som ett problem på Island, det verkar som om de är inte rädda för sitt språk och att språkekonomi inte är så viktig för isländskan. Ska det bli en problem ett dag för det, vi kan inte säga nu. Men faktumet är att språk som anpassar sig till nya behov och omständigheter har större chanser att överleva.

Svenska, danska och norska gjorde det, de anpassade sig till nya politiska, kulturella, och sociala omständigheter. De lånade främmande ord när det behövdes, det förenklades när det har blivit en fråga om språkekonomi. Idag är de mycket olika från deras ursprungliga former, men man kan utan tvekan se att de alla har samma rötter. De är ännu lika på så många sätt att man kunde säga att svenska, danska och norska är bara dialekter av ett språk, inte separata språk. Naturligtvis är det inte så, men det är obestridligen att de kommer ur ett språk.

Förhoppningsvis har den här analysen av morfosyntaktisk utveckling av substantiv från urnordiska till moderna skandinaviska språk varit tillräckligt tydlig och detaljerad så att alla stora förändringar och skillnader är förklarade.

8. Sammanfattning

Det här examensarbetets mål är att ge en översikt av morfosyntaktiska förändringar som ledde till skapandet av fem separata språk ur ett språk – urnordiska. Detta är svenska, danska, norska, isländska och färöiska. Som det sägs i rubriken, examensarbete ska mestadels analysera substantiven och deras morfologi, men också förändringar och skillnader i syntaxen av varje språk. Arbetet inleds med en introduktion om allmänna språkförändringar, orsaker och omständigheter till dem. Sedan beskrivs det i detalj morfologi och syntax av urnordiska språk så att förändringar kan bevakas bättre. Efter detta kommer en analys av moderna nordiska språk, tillsammans med en mer detaljerad analys av svenska och isländska. Denna analys presenteras också på ett praktiskt sätt genom tre svenska och två isländska texter, för att visa alla skillnader och förändringar i praktiken. Arbetet avslutar med en kort genomgång av allt som har redan nämnts och lärts, och utmärker de viktigaste insikter.

9. Sažetak

Ovaj diplomski rad ima za cilj dati pregled morfosintaktičkih promjena koje su dovele do nastanka zasebnih jezika iz staronordijskog, a to su moderni švedski, danski, norveški, islandski i ferojski. Kao što naslov kaže, u radu će se analizirati najviše imenice i njihova morfologija, no i promjene i razlike u sintaksi u svakom jeziku. Rad započinje uvodom o općenitim jezičnim promjenama, njihovim uzrocima i okolnostima. Zatim se detaljno opisuju morfologija i sintaksa staronordijskog jezika, kako bi se promjene mogle bolje pratiti. Nakon toga slijedi analiza današnjih nordijskih jezika, uz detaljniju analizu švedskog i islandskog jezika. Ta analiza prikazana je i praktično na 3 švedska i 2 islandska teksta kroz povijest, kako bi se navedene razlike i promjene prikazale i u praksi. Rad se zaključuje kratkim osvrtom na sve već navedeno i naučeno te ukratko ističe najvažnije spoznaje.

10. Summary

This thesis aims to provide an overview of morphosyntactic changes that led to the creation of five separate languages out of one common, Old Norse. Those are Swedish, Danish, Norwegian, Icelandic and the Faroese. As the title says, this thesis will mostly analyze nouns and their morphology, but also changes and differences in the syntax of each language. The thesis begins with an introduction on language changes in general, their causes and circumstances under which they occur. After that it describes in detail the morphology and syntax of Old Norse, so that the changes could be monitored better. This is followed by an analysis of modern Nordic languages, along with a more detailed analysis of Swedish and Icelandic. This analysis is presented in practice, on the examples of three Swedish and two Icelandic texts throughout history, so that these differences and changes would be shown in practice. The thesis concludes with a short review of everything already mentioned and learned, and it briefly highlights the most important acknowledgments.

11. Litteraturförteckning

J. Barödal, N. Jörgensen, G. Larsen, B. Martinussen (1997) Nordiska. *Våra språk förr och nu*, Studentlitteratur, Lund.

Bergman.Gösta (1968) ePan Prisma. *Kortfattad svensk språkhistoria*, Göteborg.

Oresnik. Janez (1985) John Benjamins Pub Co. *Studies in the Phonology and Morphology of Modern Icelandic: A Selection of Essays*

Vassenden. Lars (1993) Ad Notam Gyldendal AS. *Norsk syntaks*, Bergen.

Rønhovd. Jarle (1993) Ad Notam Gyldendal AS. *Norsk morfologi*, Bergen

Jacobsen Galberg. Henrik, Skyum-Nielsen. Peder (2007) Schønbergs Forlag. *Dansk sprog – en grundbog*, Århus

http://www.ling.upenn.edu/courses/Fall_2003/ling001/language_change.html

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Urordiska>

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Omljud>

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Svenska#Grammatik>

http://sv.wikipedia.org/wiki/Yngre_nysvenska

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/281338/Icelandic-language>

<http://sagadb.org/>

http://books.google.hr/books/about/The_Nordic_languages.html?id=RqkBXIJkkuEC&redir_esc=y

